

מבט על, גיליון 983, 18 באוקטובר 2017

ביקור המלך סלמאן במוסקבה: גושפנקא להשפעה הרוסית במזרח התיכון

צבי מגן ויואל גוז'נסקי

ביקורו ההיסטורי של המלך סלמאן במוסקבה נשא חשיבות רבה עבור שתי המדינות. לערב הסעודית ורוסיה שורת אינטרסים משותפים ובראשם חתירה לייצוב מחירי הנפט וכן רכש אמצעי לחימה וטכנולוגיה גרעינית ועניין בהשקעות משותפות. יתרה מכך, מוסקבה מבינה כי לא זו בלבד שיקשה עליה להגביר את השפעתה במזרח התיכון בלי שיפור ביחסיה עם ריאד, אלא שלריאד עדיין השפעה לא מובטלת על כוחות האופוזיציה לאסד ולכן על הסיכוי להסדרה בסוריה, ואף השפעה על כוחות אסלאמיים ברוסיה עצמה.

בתחילת אוקטובר ביקר ברוסיה מלך ערב הסעודית, סלמאן בן עבד אל-עזיז. הביקור הוגדר בערב הסעודית כהיסטורי, הן משום שהיה זה הביקור הראשון של מלך סעודי מכהן במוסקבה (סלמאן ביקר ברוסיה ב-2003, בהיותו יורש העצר) והן בשל הנושאים שנדונו במהלכו. גם רוסיה יחסה לביקור משמעות רבה בראייתה את ערב הסעודית כמדינת מפתח במזרח התיכון והביקור אכן הסתמן כהישג מבחינתה, על שום ההכרה הסעודית בהשפעתה באזור. אמנם מעבר לשורת ההסכמים הכלכליים שנחתמו במהלך הביקור עדיין לא ברור לאילו הבנות פוליטיות קונקרטיות, אם בכלל, הגיעו הצדדים, אולם אם הצליחו להגיע להסכמות בנושא הסורי יכולה להיות לזה תרומה ממשית לקיצור מלחמת האזרחים במדינה.

מאז כינון היחסים בין ערב הסעודית לרוסיה ב-1991, לאחר שנות איבה רבות, נמשכים קשר ושיתוף פעולה עקביים בין המדינות. הנשיא ולידימיר פוטין עצמו ביקר בערב הסעודית ב-2007. אמנם ב-2011 הצטננו היחסים על רקע התמיכה הרוסית במשטרו של בשאר אל-אסד ובהמשך, ב-2015, בשל תחילת המעורבות הרוסית בפועל לצדו במלחמת האזרחים. אך בשנה האחרונה ניכרת התקרבות מחודשת בין ריאד למוסקבה. זאת, כנראה עקב הבנה סעודית כי ידה בעת הנוכחית היא על התחתונה בכל הקשור למתרחש ולתמונת המצב בסוריה. יתכן גם שהיחסים נמצאים במגמת שיפור עקב אי-הודאות בערב הסעודית אשר למדיניותו של נשיא ארצות הברית, דונלד טראמפ, במזרח התיכון.

השיפור ביחסים התבטא בעליה בהיקף הסחר בין המדינות ובחתימה על שורת הסכמים בתחום הנפט והרכש הביטחוני. גם היקף הביקורים ההדדיים גדל בהתאמה. במאי 2017 ביקרה בריאד יו"ר הפרלמנט הרוסי, ולנטינה מטביינקו - אז התקבלה ההזמנה הרשמית למלך סלמאן לבקר ברוסיה. ביקורו בערב הסעודית של שר האנרגיה הרוסי, אלכסנדר נובק, עוד קודם לכן, נועד לדיון בהסכמים בדבר צמצום הפקת הנפט. במאי ביקר במוסקבה גם יורש העצר הנוכחי, מחמד בן סלמאן, ודן שם בנושאי אנרגיה ובסוגיות הביטחוניות והאזוריות שעל הפרק. בספטמבר האחרון ביקר בערב הסעודית שר החוץ הרוסי, סרגיי לברוב, בניסיון למקם את רוסיה כמתווכת במשבר בין קטר לכמה משכנותיה במפרץ.

הנושאים העיקריים שעל סדר היום המשותף לערב הסעודית ולרוסיה :

א. עיצוב הסדר העתידי בסוריה - לערב הסעודית עניין מובהק למלא תפקיד משפיע במגרש האזורי, שם הופכת רוסיה לשחקן מרכזי. ספציפית, ערב הסעודית מעוניינת בערובה רוסית למעמד האוכלוסייה הסונית. כן מבקשת הממלכה להשפיע על מוסקבה להגביל את ההשפעה האיראנית בסוריה. רוסיה מצדה, שבינה לבין טהראן יש כבר מחלוקות בנושא סוריה ובנושאים אזוריים נוספים, מעוניינת לא להישען על איראן בלבד כמעצמת-ציר אזורית ולכן היא שוקדת על קידום יחסיה עם כלל המדינות הסוניות החשובות. ערב הסעודית קיוותה שמשאביה הכלכליים יסייעו לה להשפיע על מדיניות רוסיה במזרח התיכון בכלל ובסוריה בפרט. זאת, בשני אופנים : על ידי ניסיון להעלות את מחיר ההתערבות של רוסיה בסוריה ועל ידי ניסיון להציע לרוסים תמריצים כלכליים שונים בתמורה לזניחת אסד. שתי דרכי הפעולה נכשלו, ובריאד רווחת הבנה כי משטר אסד והכוחות הנאמנים לו ישרדו וישלטו בחלקה החשוב של סוריה, בטווח הנראה לעין. לא מן הנמנע שמתגבשת כעת בריאד התאמה מיוחדת של המדיניות כלפי הזירה הסורית.

ב. המישור הכלכלי - בתחום הנפט, ערב הסעודית ורוסיה הגיעו לראשונה להבנות בדבר מדיניות הפקת הנפט הרצויה ואף חתמו על הסכם (שתקפו יפוג בקרוב) לצמצום הפקת הנפט, כדי להבטיח מחירים יציבים בשוק זה. הסעודים רואים בהבנות בתחום הנפט גם מנוף השפעה על רוסיה בנושאים המדיניים. נושא נוסף הוא עניינה הרב של ערב הסעודית בסיוע טכנולוגי-גרעיני. בעת ביקורו של יורש העצר הסעודי, מחמד בן-סלמאן, נמסר כי נחתמו הסכמים לגבי פרויקטים טכנולוגיים בהיקף של 10 מיליארד דולר. כן דווח שהנסיך חתם על חוזה לשיתוף פעולה גרעיני-אזרחי. ברקע הדברים, בנות ברית מרכזיות של ריאד, בראשן איחוד האמירויות הערביות, מחזקות גם הן את היחסים הכלכליים וגם הביטחוניים עם מוסקבה. זאת, כמשקל נגד לאיראן, הגם שברור כי בטווח הנראה לעין לא יעלה בידן לפרק את שותפות טהרן-מוסקבה, המונעת בין השאר מחשש מהאסלאם הסוני הרדיקאלי.

ג. אמצעי לחימה - בעבר דובר על אודות עניין סעודי ברכישת אמצעי לחימה מרוסיה, ולפני כחמש שנים אף דווח כי נחתם בין המדינות חוזה רכש בסכום של 20 מיליארד דולר. אולם, הסכם זה לא יצא לפועל, בין היתר בשל מחלוקת בין ריאד למוסקבה לגבי התנהלותה של איראן במזרח התיכון ובפרט בסוריה. עתה מדובר על עסקה גדולה שנדבך מרכזי בה הוא החתימה על מזכר הבנות בנושא רכש של המערכת הרוסית המתקדמת נגד מטוסים S-400.

ד. היבטים גלובאליים - רוסיה, שכאמור בראייתה ערב הסעודית היא מדינה מרכזית במזרח התיכון, מעוניינת להרחיק את ריאד מוויסגטון, הגם שמוסקבה מודעת לחשיבותה של ארצות הברית לביטחון הממלכה. מבחינת ערב הסעודית, השיפור ביחסים עם רוסיה אמור להוות פיצוי אפשרי למקרה של הישנות הצינון ביחסים עם ארצות הברית.

ערב הסעודית הייתה עד לאחרונה הסמן הימני בציר הסוני בהתנגדותה לרוסיה, בעוד מצרים וירדן לא היו שותפות לעמדתה זו. פרט למחלוקת בין המדינות בסוגיית סוריה, בין המדינות קיימים עדיין משקעים מן העבר שמקשים על חימום היחסים, בין השאר בשל התמיכה הסעודית במוג'אהדין באפגניסטן ובמורדים הצ'צ'נים. עם זאת, לריאד ומוסקבה שורת אינטרסים משותפים ובראשם חתירה ליצוב מחירי הנפט - בנושא זה נוצר ביניהן שיתוף פעולה מוצלח - וכן רכש אמצעי לחימה וטכנולוגיה גרעינית ועניין בהשקעות משותפות. יתרה

מכך, מוסקבה מבינה כי לא זו בלבד שיקשה עליה להגביר את השפעתה במזרח התיכון בלי שיפור ביחסיה עם ריאד, אלא שלריאד עדיין השפעה לא מובטלת על כוחות האופוזיציה לאסד ולכן על הסיכוי להסדרה בסוריה, ואף השפעה על כוחות אסלאמיים ברוסיה עצמה.

אשר לישראל, ברוסיה עוקבים בעניין אחר השיח לגבי התקרבות סעודית-ישראלית, כחלק מגיבוש חזית אזורית אנטי-איראנית. גם נושא התהליך המדיני הישראלי-פלסטיני תפס מקום, אם כי כנראה שולי, בשיחות שהתנהלו בזמן ביקור המלך הסעודי במוסקבה. זאת, כחלק ממאמצי רוסיה להחיות את התהליך בהובלתה או לפחות בהשתתפותה.